

טראמפ או האריס? לא בטוח שלאיראנים זה מאוד משנה

written by אלי קלוטשטיין | 04.11.2024

הסקרים בארה"ב מעידים כי השנה הבחירות לנשיאות עלולות להיות צמודות מאוד. מעבר להשפעה של התוצאות על אמריקה עצמה – כולל החשש מהתלקחות של מלחמת אזרחים פנימית בעקבות חוסר הנכונות של אחד הצדדים לקבל את ניצחונו של השני – לזהות הנשיא או הנשיאה הבאים של ארה"ב תהיה השלכה על מדיניות החוץ האמריקנית בארבע השנים הקרובות.

זו הסיבה שמדינות רבות נושאות את עיניהן לאמריקה השבוע וממתינות לראות מה מצפה להן בעתיד הקרוב והרחוק, וכיצד עליהן לכלכל את צעדיהן עקב כך. זה נכון לנו בישראל, וזה באותה מידה נכון גם לאירופים, לרוסים ולסינים – וכמובן, גם לאויבים המושבעים שלנו כאן בארץ, האיראנים.

על פניו, דווקא לא ברור מדוע לראשי הרפובליקה האסלאמית אכפת אם הנשיא יהיה דונלד טראמפ או שתהיה זו קמלה האריס. הרי במובן הבסיסי ביותר, ביחס לאיראנים לשניהם יש עמדות דומות: הם מתנגדים לבחישה האיראנית בפוליטיקה האמריקנית, הם הצהירו שימנעו ממנה לפתח נשק גרעיני, הם יצאו בחריפות נגד תמיכתה בקבוצות טרור במזרח התיכון ומעבר לו, ובתקופת הכהונה של שניהם הוטלו עיצומים נוקשים על טהרן.

יתרה מכך, האיראנים מונעים מאידיאולוגיה קיצונית, משיחית כמעט, שבמסגרתה נתפסת ארה"ב כנמסיס המוחלט, כ"שטן הגדול". הבחירות מתקיימות למחרת יום השנה ה-45 למשבר החטופים בשגרירות האמריקנית באיראן, בימים שבהם פרצה המהפכה האסלאמית. בראיית המשטר בטהרן, ארה"ב שאותה תקף אז היא אותה ארה"ב גם כיום: היא מייצגת את התפיסות המערביות שאיראן מתנגדת להן, ועומדת בראש הגוש שמולו היא נלחמת (אנחנו מתכבדים בתואר "השטן הקטן" בגוש הזה, למי שלא מכיר), במטרה בסופו של יום להביא אליו את בשורת האסלאם הקיצוני. כאשר זו תפיסת העולם, אם כך, מה ההבדל הגדול מבחינת האיראנים, ומה חשובה זהותו של העומד בראש המדינה היריבה?

התשובה כנראה קשורה לשני דברים: ראשית, הניואנסים הקטנים והדקים בין העמדות של שני המנהיגים, שעלולים לחרוץ את גורלה של איראן לחסד או לשבט. שנית, טראמפ והאריס מגיעים שניהם עם מטען שונה – האחד עשוי להיכנס לבית הלבן כבר בכהונתו השנייה, ולכן אינו חייב דבר לאיש, והשנייה לעומת זאת תתחיל כהונה ראשונה ותרצה להיבחר מחדש; האחד מגיע עם קהל פרו-ישראלי יותר, והשנייה מרגישה "חייבת" לקהלים פרו-מוסלמים שמהווים כיום חלק מהבסיס של תומכי המפלגה הדמוקרטית.

האיראנים עצמם גם משתמשים בשיטות שונות כדי לקדם את האידיאולוגיה שלהם, ובין היתר

שולחים לקדמת הבמה הבינלאומית פנים "מחייכות" שיזכו באהדת מדינות העולם. דמויות כגון הנשיא הנושא מסעוד פזשכיאן או שר החוץ לשעבר מוחמד ג'ואד זריף הן דוגמאות בולטות. הפרצוף מאיר הפנים שהם מציגים לעולם מערבי שרק רוצה שקט ושלווה, ולא מעוניין להאמין בסכנה שנשקפת מהאיראנים, מסייע להם לקנות זמן ולזכות בעוד הישגים [2] והכול בדרך להמשך גיבוש האמצעים להבטחת שלטון האייתוללות והגברת כוחו האזורי, יחד עם שלוחותיו ועם זרועותיו הדתיות במדינות מוסלמיות שונות. במצב כזה, גם למי שיושב בצד השני מול האיראנים יש חשיבות. האם יקנה את החיוך? האם יגיב במאור פנים משלו? סביר להניח שהאריס או טראמפ יגיבו אחרת לחלוטין להעמדת הפנים האיראנית.

בהערת אגב, פרשנים העירו כי שאלה יותר חשובה יותר ביחס לאיראן אינה קשורה לזהות הנשיא, אלא דווקא ליכולות של טהרן [2] והיכולות האלה נפגעו במתקפות הישראליות באיראן ובלבנון בעת האחרונה. העובדה שאיראן איבדה הרבה מאוד מיכולותיו של חיזבאללה, למשל, פוגעת בה מאוד, ועלולה להיות מכרעת יותר מהשאלה מי ישב בבית הלבן. ובכל זאת, גם לזהות הנשיא יש נגיעה לסוגיה הזאת: כמו למשל, אילו פעולות יאפשר הממשל החדש לישראל לעשות באיראן או בזירות אחרות, בהתחשב במצבה הנוכחי של איראן? אילו פעולות ישירות יבצע הממשל עצמו, כגון עיצומים, לחץ בינלאומי ואולי אפילו שיתוף פעולה פעיל במתקפה, אם יהיה סבור שמתקפה עליה לא תגרור בהכרח מלחמה אזורית?

בהקשר של תוצאות הבחירות, חשוב לציין, יש הבדל בין עמדות השלטון עצמו לבין אזרחי איראן. יש אזרחים במדינת הענק שלא מתנגדים לראות את טראמפ בבית הלבן. יתרה מכך, חלק מהם אפילו רואים את המועמד הרפובליקני כמישהו שיוכל להביא את המשטר הקיצוני בטהרן אל קיצו, ולשחרר אותם מעולו.

פריבה פג'ו, פרשנית לענייני איראן היושבת בארה"ב, אמרה לרשת תקשורת גרמנית כי "הנסיבות של לחץ מדיני עצום ומשבר כלכלי מתמשך גורמות לאיראנים רבים לרצות שינוי מהותי. רבים מהם רואים את דונלד טראמפ כמישהו שיכול להביא את המערכת הפוליטי של הרפובליקה האסלאמית של איראן לסופה. איראנים רבים מאמינים שהוא יכול להפיל את המשטר באיראן".

לא כולם, כמובן, מייחלים לסופו של השלטון. אזרחים רבים שמדברים עם כלי התקשורת בעולם [2] רבים מהם בעילום שם, מחשש שהמשטר יתנכל להם [2] אומרים כי המשטר של הנשיא המכהן ג'ו ביידן והאריס הוכיח כי אינו יכול לטפל בבעיות העולם, וכי לא הצליח להגיע להסכם עם האיראנים. טראמפ, מנגד, הוא מנהיג חזק שיוכל לשבור את הסטטוס-קוו.

לצידם יש אנשים בצד השני של מנעד הדעות, הדבקים התפיסה שאין זה משנה מי הנשיא שיושב בחדר הסגלגל [2] כולם עוינים את איראן. "לכל הנשיאים שנבחרו מאז המהפכה האסלאמית ב-1979 הייתה אותה דעה על איראן, ואני לא סבור שזה ישתנה", אמר אזרח איראני לסוכנות הידיעות AP.

מגמות של בדלנות

טראמפ והאריס עשויים לנקוט גישות שונות מול איראן כבר מיומם הראשון בתפקיד. אם האריס ככל הנראה צפויה להמשיך בסטטוס-קוו, בקו הנוכחי של הממשל הדמוקרטי, טראמפ עשוי לבחור כיוון אחר. בעיקר הדברים אמורים ביחס לאפשרות של משא ומתן להסכם כולל מול האיראנים בתחום הגרעין והערעור היציבות האזורית, או מנגד מתן אור ירוק (כנראה לישראל) לתקיפה על טהרן, ומתקני הגרעין בפרט.

האיראנים כבר למודי ניסיון מטרמפ. כהונתו הקודמת נחשבת קשה מבחינתם, ובכל זאת יש לאיראנים רבים תחושה שדווקא איתו אפשר "להגיע לעסקה והסכם במהירות". "אני לא יודע מה העם האמריקני חושב, אבל טראמפ יכול להגיע להסכם מהיר עם איראן", אמר ל-AP מוחמד עלי ראופי, אף הוא תושב הרפובליקה האסלאמית, "ממשל ביידן, שכולל את האריס, נכשל בניסיונו להגיע להסכם עם איראן בשנים האחרונות".

מנגד, החשש הוא שהנשיא לשעבר יפעיל לחץ מרבי על ההנהגה בטהרן ויאלץ אותה לקבל עסקה בתנאים טובים פחות, בשל הפחד מכך שיאפשר לישראל לתקוף. הרי טראמפ אומנם אמר לכתבים בחודשים האחרונים שיש להגיע להסכם עם הרפובליקה האסלאמית כדי לעצור את תוכנית הגרעין, אך לאחר המתקפה על ישראל בתחילת אוקטובר הוא דיבר בעד מהלומה ישראלית על מתקני הגרעין באיראן.

יתרה מכך, טראמפ עשוי להצליח במקום שבו נכשלו קודמיו בבית הלבן, ולקדם הסכם נורמליזציה בין ישראל לערב הסעודית² מהלך שישנה באופן מוחלט את מאזן הכוחות האזורי, ויעמיד מול איראן מדינה עוצמתית ומרכזית במזרח התיכון, אשר שוכנת בסמוך אליה, בברית עם ישראל.

בצד השני של המשוואה, אם האריס תזכה בנשיאות סביר להניח שתרצה להוכיח שהיא יכולה להביא שינוי אמיתי ולהגיע להסכם עם איראן, כולל אפילו אפשרות של הסכמות בשתיקה. אלא שבמקרה כזה להסכם תהיה צורה שונה לחלוטין, והוא יהיה דומה יותר להסכם הגרעין מ-2015³ ציון דרך שהאריס עצמה מחשיבה כהישג משמעותי של ממשל אובמה. בתפקידה כסגנית הנשיא היא תמכה במאמצים להחיות את ההסכם הישן ההוא ולהפוך אותו לרלוונטי, אחרי שטראמפ הודיעה על פרישתה של ארה"ב ממנו, אף שלא הצליחה בכך.

אם ארה"ב ואיראן אכן יגיעו להסכם, תהיה בכך בעיקר בשורה לאזרחים האיראנים הפשוטים, שכן כל הסכם כזה צפוי לכלול ככל הנראה הסרה של לפחות חלק מהעיצומים האמריקניים והבינלאומיים על האיראנים. טהרן תזכה כך באפשרות למכור את הנפט שלה למדינות העולם באופן גלוי, במחיר השוק. במסגרת האפשרות הזאת, אשר הנשיא החדש פזשכיאן מצדד בה, צפוי ערך הריאל לעלות בחזרה⁴ אחרי שהשבוע רשם שוב שפל חדש של כל הזמנים, ונסחר בטהרן לפי ערך של דולר אחד ל-700 אלף ריאלים.

"שחרור" הכלכלה המקומית יאפשר כאמור מרווח נשימה גדול יותר לאזרח האיראני הפשוט, שסובל מהמשבר הכלכלי החמור שפוקד את ארצו. בה בעת, פתיחת אפיקים פיננסיים חדשים בפני הרפובליקה האסלאמית תאפשר לטהרן להפנות כספים לתוכנית הגרעין, לבניית צבאה [2] אחרי שהכריזה כי תגדיל את תקציב הביטחון ב-200% [2] ולשיקום שלוחות הטרור שלה ברחבי המזרח התיכון, כגון חיזבאללה וחמאס.

אבל מה יקרה אם ממשל האריס או ממשל טראמפ לא יצליחו להגיע להסכם מדיני מול טהרן, ובפרט בעניין הגרעין? במקרה כזה אנו חוזרים לתסריטים מיליטנטיים יותר, ואז גם יבלוט הפער בין שני הממשלים העתידיים. אף שלא בטוח שהסברה הזאת תעמוד במבחן המציאות, הטענה היא שכשם שביידן לא אישר לישראל לתקוף את מתקני הגרעין באיראן, כך גם ממשל דמוקרטי עתידי בראשות האריס יהיה גורם מרסן שלא יזרום עם האפשרות הזאת. טראמפ, מצד שני, לא רק עלול לאשר תקיפה ישירה של חיל האוויר על הגרעין האיראני והרחבת העימות, אלא שהוא עשוי גם להצטרף באופן פעיל יותר למערכה.

פרשנים מעירים שטראמפ עלול להעלים עין מחיסולים ממוקדים של ישראל על ראשי הממשל בטהרן [2] אפשרות שלא נראית סבירה במיוחד או נחוצה לישראל [2] או שינקוט צעדים שידחקו את הרפובליקה האסלאמית לבידוד בינלאומי נוקשה, וישיטו עליה עיצומים חמורים במיוחד. בכהונתו הקודמת ביקש הנשיא הרפובליקני "להפיל את איראן על ברכיה" וללחוץ עליה עד שתותר על הגרעין, וכעת החשש הוא שהוא עשוי להשלים את העבודה. מלחמה בין איראן לארה"ב "תקרה ב-100 אחוזים" אם טראמפ ייבחר, הביע אחמד מורדי מטהרן את דעתו בפני התקשורת הבינלאומית, במה שמדגים את הפסימיות האיראנית במקרה של תסריט כזה.

אגב, בהקשר הזה יש תסריט אימים אפילו גרוע יותר מבחינת האיראנים, שסיכוייו להתממש אפשריים בהחלט: לא רק עלייה של טראמפ לשלטון, אלא במקביל גם ניצחון רפובליקני בשני בתי הקונגרס. משולש כזה עשוי לדחוק את איראן לפינה במגוון אמצעים, כאשר הנשיא נעזר בחקיקה של הקונגרס ובתמיכה שיקבל ממנו לכל מה שירצה לעשות נגד הרפובליקה האסלאמית.

אלא שניתוח כזה מתעלם ממגמות בולטות בארה"ב בתקופה הנוכחית. לא ברור עד כמה ממשל חדש ירצה דווקא בשנתו הראשונה לקדם מעורבות אזורית צבאית גדולה יותר. אם לממשל ביידן היו גם שיקולי בחירות שבגינן בוודאי ניסה להפגין תמיכה בישראל ומחויבות לעמוד לצידה, ממשל עתידי עלול להיות משוחרר משיקולים כאלה.

בנוסף, דווקא בצד הרפובליקני של המפה הפוליטית בארה"ב יש בשנים האחרונות עוד ועוד נטיות בדלניות, שמקורן בגורמים רבי-עוצמה הקוראים לארה"ב להימנע מלהשקיע את משאביה האנושיים, הטכנולוגיים והכלכליים במלחמות רבות ברחבי העולם. הסיבה לכך עשויה להיות הצורך להבריא קודם כול את ארה"ב פנימה, או [2] כפי שלמשל אמר סגן הנשיא המיועד של טראמפ, ג'יי.די. ואנס [2] כדי לשמור את כל האמצעים הללו לעימותים האמיתיים שארה"ב נדרשת

להם, בראש ובראשונה מול סין. ביידן הרי הסיג את כוחותיו מאפגניסטן בתחילת כהונתו, וטראמפ ביקש לעשות זאת בעיראק ובסוריה. היו אלה ביטויים אמיתיים למגמות שרווחות בארה"ב, ולא שיגעון רגעי.

שלום עלי אדמות

האיראנים לא תולים את הכנותיהם לתקופה הקרובה בזהות הנשיא הבא. בכיר איראני ששוחח עם סוכנות הידיעות רויטרס הצהיר כי "טהרן מוכנה לכל תסריט אפשרי". לדבריו, "במשך עשורים מצאנו בעקביות דרכים לייצא נפט, כאשר עקפנו עיצומים אמריקניים חמורים, וחיזקנו את קשרינו עם יתר העולם ללא קשר לזהותו של היושב בבית הלבן".

במובנים רבים, אותו בכיר איראני צודק. אף שטראמפ הצליח להוריד מאוד את ייצוא הנפט האיראני, הוא לא נעצר כלל. מאז שעלה ממשל ביידן, הייצוא גדל מאוד, מה שהחזיר את זרם המזומנים לטהרן. בנוסף, טהרן אכן משמרת יחסים חיוביים עם רבות ממדינות העולם, אף שגם קשרים אלה הם פעמים רבות בבחינת "כבדהו וחשדהו". האירופים מכירים את ניסיונות הביון האיראני לפעול בשטחם, והם מודעים להמשך פיתוח הגרעין האיראני, אבל לפי שעה לפחות הם מעדיפים לא להיכנס איתם לעימות ישיר.

ובכל זאת, בטהרן לא ישמחו לראות את טראמפ זוכה. ניצחון שלו, הצהיר בכיר איראני אחר, "יהיה סיוט. הוא יגביר את הלחץ על איראן לרצות את ישראל, ויודא שהעיצומים על הנפט נאכפים. הממסד שלנו ישותק מבחינה כלכלית".

כיצד תתמודד איראן עם תסריט כזה? אם האפשרות הזאת עדיין תהיה פתוחה בפניה, היא יכולה למשל לרמוז שהיא מוכנה כבר לבנות פצצה גרעינית ראשונה [1] זמירות שכבר נשמעות בתקופה האחרונה מכיוון טהרן [2] או שאפילו תבצע ניסוי בפיצוץ מתקן גרעיני, כסוג של הצהרת כוונות ואזהרה לעולם כולו. אומנם מתקן גרעיני הוא לא פצצה המורכבת על ראש חץ של טיל בליסטי, אבל לרוב יש בכך די בשביל להבהיר לכל מי שצריך שזו מדינה גרעינית ש"אסור להתעסק איתה".

מכל מקום, המועמד הרפובליקני הפתיע את העולם כולו בעבר יותר מפעם אחת, גם כשכיהן כנשיא וגם בהזדמנויות אחרות. לכן, דווקא תכונה זו יכולה להוות פתח לתקווה איראנית, שאולי רומזת שהוא זה שיצליח לשנות גישה ולחשוב מחוץ לקופסה בדרך להסכם שונה ונועז עם האיראנים.

מהכיוון שלנו, כשטראמפ אומר שמבחינתו אפשר לשלב את איראן בהסכמי אברהם ולהביא שלום עלי אדמות במזרח התיכון, כולנו בוודאי מפקפקים ומלאי ספק. אבל העולם מלא הפתעות, ואין לדעת מה יביא המחר [3] בטח כשבבית הלבן יושב דונלד טראמפ.